

KÍMÉLETLEN VERSENY – BŐVÜLŐ MISSZIÓK A FELSŐOKTATÁSBAN*

AZ UTÓBBI KÉT ÉVTIZEDBEN A VILÁG felsőoktatásában tapasztalható két meghatározó trend háttérében a finanszírozási nehézségek következtében fokozódó verseny, valamint a tömegessé, már-már általánossá váló hallgatói részvétel áll. Az erre adott egyik válasz az elit (kutató, kiváló, csúcs, világszínvonalú...) egyetemek azon törekvése, hogy explicit formában megkülönböztessék magukat a tömegoktatást végző felsőoktatási intézményektől (és ezzel kivételezett helyzetbe jussanak az erőforrásokért folyó küzdelemben), amelyek viszont tevékenységi területük kiszélesítésével, új missziók, a társadalom közvetlen szolgálata felvállalásával próbálják megállni a helyüket. A 2008-ban beköszöntő gazdasági válság felgyorsította az eseményeket. A tanulmány a friss fejleményeket mutatja be, azt az új jelenséget, hogy a két trend egymáshoz közeledni látszik, ami a harmadik misszió előtérbe kerülésében, a globális, a regionális és a nemzeti rangsorkészítések egymásra hatásában nyilvánul meg. Ugyanakkor pedig a kutatási tevékenységre a korábbinál is nagyobb figyelem irányul, ami kiemelten jellemző a felsőoktatásukat gyorsan és tudatosan fejlesztő feltörekvő országokra.¹

A világ legjobb egyetemei, vagy a világ számára legjobb egyetemek

A *Times Higher Education Rankings* körkérdésére, hogy mi is a világszínvonalú egyetem, Philip Altbach (a felsőoktatás-kutatás megalapítója, Boston College) bölcs öreghez méltó választ adott: mindenki ilyet akar, de senki se tudja, hogy mi is az, és hogyan lehet megvalósítani (*Baty 2012*). A tömör megfogalmazás jól jellemzi a kérdés körüli dilemmákat. A szakmai viták akkor élesedtek ki, amikor a 2000-es évek elején színre lépett a Shanghai ranking (Academic Ranking of World Universities – ARWU, 2003) és a *Times Higher Education Supplement* rangsora (THE World University Ranking, 2004), amelyek a világ csúcseyetemei között az amerikai és a brit egyetemek mellett alig találtak más régióba tartozó intézményeket. Különösen az európai egyetemi világot döbbsítették meg az eredmények, ami figyelemre méltó aktivitást váltott ki a felsőoktatás-politikusok, intézményi vezetők és a szakértők körében. Európa azóta kezdeményezője a témáról való diskurzusnak és a konkrét vizsgálatoknak, rangsorkészítési, osztályozási rendszerek megalkotásának. Az európai megközelítést elsősorban a komplexebb gondolkodás jellemzi, a felsőoktatási

* A tanulmány a TÁMOP 4.2.1.B-09/1/KMR-2010-0005 projekt keretében készült.

¹ A tanulmány közvetlenül épít az utóbbi három évben a témában megjelent munkáimra, azok közvetlen folytatása. Az előzményekre ezért itt csak utalok, nem térek ki részletesebben (*Hrubos 2009; 2010; 2011*).

intézmények értékelését, rangsorolását többdimenziós, elsősorban nem leegyszerűsítetten hierarchikus szemléletben kezeli, megpróbálja figyelembe venni a társadalmi, regionális, kulturális kontextust is. (E szemléletre jellemző a következő tétel: az amerikai felsőoktatás azért jó, mert vannak csúcseyetemeik – talán jobb lenne, ha azt mondhatnánk: azért vannak csúcseyetemeik, mert jó az amerikai felsőoktatás.)

Az Európai Egyetemi Szövetség, amely az akadémiai értékek és az európai hagyományok őrzését tekinti fő küldetésének, részletes szakmai áttekintést és kritikai értékelést készítettett a világban jelenleg folyó jelentősebb értékelési, rangsorolási rendszerekről (*Rauhvargers 2011*). A tárgykörben zajló viták és konkrét események, döntések arra késztetik a Szövetséget, hogy már 2012-ben kiadjon egy új változatot. Közülük két kérdés, mi több ügy tekinthető a legfontosabbnak.

Az ún. harmadik misszió most már explicit formában is a felsőoktatásról való gondolkodás részévé vált. A jelenség hátterében a finanszírozási nehézségek fokozódása, továbbá azon általánosabb probléma áll, hogy a felsőoktatásnak és az egyes intézményeknek jól láthatóan igazolniuk kell, közvetlenül és sokoldalúan szolgálják a társadalmat. Az alcím tömören utal egy lényeges összefüggésre. Elvileg az lenne a kívánatos, ha a világ legjobb egyetemeinek mondott egyetemek egyúttal a világ számára legjobb egyetemek lennének. A kettő ugyanis nyilván nem esik egybe. Az elsőt a rangsorok állapítják meg, néhány – szükségképpen korlátozott számú – mutató alapján, amelyeket bizonyos értékek követésével választanak meg. Ezek pedig alapvetően a kutatási tevékenységet, az intézmények akadémiai presztízsét emelik ki. Azt már nehezebb lenne megfogalmazni, no és mérni, hogy mi „jó” a társadalom számára (*Sadlak & Liu 2007:22*). A témáról való gondolkodás változására utal, hogy ma már a meghatározó szakértők úgy nyilatkoznak, a nemzetközi rangsorkészítés egyik nagy hiányossága, hogy lényegében teljesen negligálja a társadalmi felelősség kérdéskörét (*Sadlak 2012*).

A kommercializálódás és a szakszerűtlen értelmezés, kezelés következtében erősen lejárátódott rangsorkészítés presztízsének védelme céljából nemzetközi kezdeményezések indultak, amelyek éppen az utóbbi évben jutottak el a gyakorlati megvalósítás, a bevezetés szakaszába. Egyfelől létrejött egy nemzetközi akkreditáló testület, amely a különböző rangsorkészítési rendszereket értékeli, másfelől európai kezdeményezésre, de globális ambíciókkal elindult egy elvileg is új megközelítésből kiinduló rangsor-rendszer működtetése.

A harmadik misszió látványos karrierje

A fogalom igen sokféle küldetésre utal, amelyek köre folyamatosan változik, bővül, formálódik, tekintettel arra, hogy jelentőségük, a felsőoktatási intézmények tevékenységén belüli súlyuk mozgásban van. Valójában mindig jelen voltak az egyetemek életében, de a két alapvető misszió, az oktatás és a kutatás mellett nem játszottak meghatározó szerepet, explicit formában nem is jelenítették meg őket, mint kifejezett feladatokat. Eredetileg az alapmissziókból ágaztak le, azok „meghosszabbí-

tását” jelentették, majd jelentőségük növekedése kapcsán önálló életet kezdtek élni. A finanszírozási nehézségek már említett erősödésével az intézmények igyekeztek új tevékenységek, új források után nézni, és a versenyben egyediségüket felmutatni ebben a tekintetben is. A felsőoktatás diverzifikálódása az expanzióval párhuzamosan jelentős részben éppen a harmadik misszió területén valósult meg (*Hrubos 2009*). Mindehhez hátszelet adott a felsőoktatás irányítási rendszerének megváltozása. A kontinentális Európában az 1980-as évek második felétől áttértek az ún. indirekt irányításra, ami felváltotta a direkt állami beavatkozást, irányítást jelentő rendszert. Ez lehetővé tette, hogy az intézmények nem állami forrásokat is igénybe vegyenek, bevételeikkel már lényegében önállóan gazdálkodjanak – ezt nevezhetjük gazdálkodó egyetemnek. A következő lépés az egyetem tradicionális határainak lebontása, a szolgáltató, kiterjesztett egyetem volt, amely nyitott a környezete felé, oktatási, tervezési, tanácsadási szolgáltatást ad a saját régiójában, a kutatási eredmények adaptálását is felügyeli, ellátja az így született termékek szervizelését. Majd megjelent a vállalkozói egyetem fogalma (*Hrubos 2004*). Megalkotója, Burton R. Clark leírja, hogy eredetileg az innovatív egyetem fogalmat használta, mivel az jobban kifejezi a jelenség gazdagságát, újszerűségét. Végül azért döntött a vállalkozói egyetem mellett, mert az könnyebben értelmezhető a szélesebb közönség számára. A vállalkozói egyetemet egészében áthatja az innovatív szemlélet, a menedzsmenttől a professzorokig. Legfontosabb eleme, hogy az egyetem fejlesztő perifériákat hoz létre, amelyek igazi vállalkozásként működnek, ahol külső cégekkel vagy közintézményekkel, önkormányzatokkal szerves kapcsolat épül ki. De a fő cél mindig az alapvető két funkció jobb ellátása, az ahhoz szükséges többleterőforrás előteremtése (*Clark 1998*).

A harmadik misszió mindezen elemeket tartalmazza, de túllép rajtuk. Az új funkciók már önálló életet élnek, a társadalom felé való nyitás az egész működést áthatja. A más felsőoktatási, kutató intézményekkel, a legkülönbözőbb piaci, társadalmi és civil szervezetekkel való bonyolult kapcsolatrendszer az éltető eleme. Jelen van benne a kifejezetten for-profit szemlélettől az önkéntes munkáig a motivációk széles skálája.

E szerteágazó, de a felsőoktatás jövője szempontjából kulcsfontosságú témában ideje volt rendet teremteni, és megalapozni a releváns eredményekkel kecsegtető empirikus vizsgálódást arról, hogy milyen módon és milyen mértékben terjedt el a harmadik misszió vállalása az európai egyetemeken. Az Európai Bizottság finanszírozásában 2008–2011-ben zajlott az E3M projekt, amely a harmadik misszió indikátorait és az empirikus munka esélyeit, lehetőségeit, módszereit vizsgálta (*European Indicators 2011*). A tíz európai egyetem konzorciuma által végzett kutatás során hosszú és sokoldalú szakértői előkészítő munka alapján határozták meg a harmadik misszió vizsgálati dimenzióit, a relevancia és a megvalósíthatóság szempontjait figyelembe véve. Három dimenziót fogalmaztak meg, ezek: a folyamatos tanulás megvalósítása, támogatása (a nem tipikus életkorú, munka mellett tanuló, különböző előképzettségű és munkahelyi tapasztalatokkal rendelkező hallgatók felvállalása, igényeinek figyelembe vétele), a technológia transzfer (tudástranszfer, innováció, a külső partnerekkel való együttműködés oktatási vagy kutatási célból),

és a társadalmi szerepvállalás (társadalmi szolgáltatások, regionális elkötelezettség, kulturális szolgáltatások, szociális misszió, a hátrányos helyzetűek támogatása, a környezetvédelem). A három dimenzióban összesen 54 indikátort határoztak meg. Ezek döntő része esetében nem állnak rendelkezésre összehasonlítható adatok az intézmények szintjén. Most egy európai adatbázis kiépítését tervezik, felhívva az önkéntes csatlakozásra azon felsőoktatási intézményeket, amelyek folytatnak ilyen tevékenységet. Kitűnő kapcsolataik vannak a nagy európai egyetemi network-ökkel, ami biztosítja a kezdeményezés presztízsét, és remélhetőleg a széles körben való elfogadását. Első megközelítésben a „jó gyakorlatok” közzétételében, továbbadásában lehet gyakorlati haszna az adatbázisnak, a következő cél pedig az, hogy ennek nyomán épüljön be a rangsorkészítésbe a harmadik misszió. Az eddig ismert rangsorok ugyanis az átalakulást, a változásokat a felsőoktatás belső ügyeként kezelik, és nem vesznek tudomást arról a növekvő szerepről, amit a felsőoktatás a társadalom egésze vonatkozásában játszik. A felsőoktatási intézményeknek pedig el kell jutniuk azon szemlélethez, hogy a harmadik misszió célja nem csak költségvetési problémáik megoldása, hanem az őket fenntartó társadalom iránti elkötelezettségük kinyilvánítása (*Final Report 2011; Padfield 2012; Sadlak 2012*).

A rangsorkészítés nemzetközi akkreditálása

A nagy nemzetközi rangsorok megjelenésével lényegében egy időben, arra adott válaszként lépett színre egy szakértői csoport – International Ranking Expert Group (IREG) – azzal a céllal, hogy elemezze és kritikailag értékelje a világon folyó ranking tevékenységeket. Megfogalmazták és formába öntötték a korrekt rangsorkészítés alapelveit (*Berlin Principles 2006*), majd pedig 2009-ben létrehoztak egy olyan szervezetet, amely most már intézményesült formában, szisztematikusan foglalkozik a kérdés vizsgálatával: IREG – International Observatory on Academic Ranking and Excellence. Legfontosabb tevékenységük egy nemzetközi auditáló rendszer létrehozása, amely arra vállalkozik, hogy a bejelentkező rangsorkészítési rendszereket megvizsgálja, értékeli, és pozitív döntés esetében elfogadó nyilatkozatot tesz: IREG Approved. Ettől azt remélik, hogy előbb-utóbb csak a megfelelő módszerekkel készített rangsorok kapnak figyelmet (*Hrubos 2010*) (*IREG – International*).

Az ötlet természetesen nagy érdeklődést váltott ki világszerte, és jelentőségét jelzi, hogy az UNESCO által, az OECD és a Világbank közreműködésével 2011 májusában, Párizsban rendezett konferencián is megvitatták (*Sadlak 2011*). Maga a konferencia azt a kérdést járta körül, hogy mivel magyarázható a rangsorok világszerte tapasztalható nagy visszhangja, továbbá, hogy milyen módon lehet hasznosítani az eredményeket egy olyan felsőoktatás kialakításában, amely erős, diverzifikált és befogadó, egyúttal a globális értelemben vett kiválóságot is szolgálja (*UNESCO Global 2011*).

2011 novemberében közzétették az auditálás forгатókönyvét (*IREG Ranking Audit Manual 2011*), és december 15-én megnyitották a jelentkezési rendszert. A

meghirdetés szerint a 2012. január 31-ig benyújtott folyamodványokat tekintik az első körnek – két jelentkezés történt a határidőig. A következő lépés az lesz, hogy négy rangsorkészítési rendszer elbírálása után áttekintik az auditálás tapasztalatait, és ha szükséges, korrigálják azt (*IREG Ranking Audit 2012*).

Az IREG nagy figyelmet fordít a fejlődő régiókra, ahol még a modern felsőoktatás kiépítésének kezdetén tartanak, nem a rangsorkészítés a fő gondjuk, mindazonáltal szeretnék, ha legalább egy-egy egyetemük jó helyezést érne el a nemzetközi rangsorokban. Regionális együttműködésben gondolkodnak, akár regionális rangsorkészítést is beleértve. Képviselőiket meghívják és szerepeltetik az IREG konferenciákon, segítik őket a kapcsolatépítésben.

Az IREG Audit fő kliensei nyilvánvalóan a nemzeti rangsorkészítők lehetnek, ezért az utóbbi időben a szervezet intenzíven foglalkozik a nemzeti rangsorokkal. Első lépésként a nemzeti rangsorok leltárának összeállításáról döntöttek. 2012 márciusában elindították az információgyűjtést. Felhívást intéztek a lehetséges érintettekhez, érdekelttekhez, hogy töltsenek ki kérdőívet saját rangsorkészítési rendszerükről, vagy továbbítsák azt az illetékeseknek. A beküldési határidő 2012. április 30. (*IREG Inventory 2012*).

Előtérben a nemzeti rangsorok

Nemcsak az IREG érdeklődése fordult a nemzeti rangsorok felé, hanem szélesebb körben is kialakult az a vélemény, hogy valójában a nemzeti rangsorok inkább képesek az érintettek számára hasznos funkciók betöltésére. A nemzeti rangsorkészítés további terjedésére, a korábbiak finomítására és jelentőségének növekedésére kell tehát számítani. A nemzeti rangsorok száma jelenleg 33–50 közé tehető.

Míg a nemzetközi rangsorok csak a felsőoktatási intézmények 1–3%-ával foglalkoznak (azokról tesznek közzé listát), addig az országos szintűek általában minden intézményre kiterjednek. A felsőoktatás-politika alakításában, a forráselosztásról szóló döntésekben elsősorban a nemzeti rangsorokra lehet számítani, hasonlóképpen tájékozódnak a hallgatók, szülők, munkaadók. Még az érdeklődő külföldi hallgatók is a nemzeti rangsorokat tanulmányozzák, hiszen először országot (nyelvet) választanak, majd azon belül konkrét intézményt. A nemzeti rangsorkészítés mindig gazdagabb tartalommal bír, nem kell korlátoznia az indikátorokat adatgyűjtési nehézségek miatt. Ezen a szinten átlátható a társadalmi kontextus, azonos jogi, szabályozási környezetről van szó.

A nemzeti rangsor valóban szolgálja a versenyt, segíti a kormányzatot a felsőoktatási reformok hatásának követésében. Hozzájárul a minőségbiztosításhoz, kiegészíti az akkreditációt, amelyre csak nagyobb időközökben kerül sor, továbbá minimum követelményeket ír elő. Azon országokban, ahol nincs szisztematikus, törvényileg előírt akkreditáció, pótolja azt. Az intézményvezetőknek elsősorban a hazai rangsorra kell ügyelniük stratégiáik megfogalmazásakor, csak másodsorban relevánsak ebből a szempontból a nemzetközi rangsorok. Egyébként érdemes lenne

a két szintet összehangolni, főleg az adatgyűjtés ésszerűsítése céljából, de el lehetne jutni odáig, hogy a nemzeti rangsorkészítésnél figyelembe veszik a nemzetköziben elért eredményt és fordítva (1–3%-os súllyal) (*Siwinski 2012*).

Az új nemzeti rangsorokat gyakran a már működő és bevált rangsorok mintájára próbálják megalkotni, egyébként is ésszerű a különböző rangsorok közelítése, mivel azzal lehetőség adódik a nemzetközi összehasonlításra. A nemzeti rangsorok általában igyekeznek az intézményi szintnél lejjebb, pl. kari szintre menni. Az utóbbi időben főleg a szakterület (tudományterület, képzési terület, tanulmányi terület) szerinti rangsorolásra kerül a hangsúly, mondván, hogy az ad igazán tartalmas összehasonlítást. Itt viszont a legnagyobb nehézségekbe ütköznek a területek lehatárolásánál (országoként más-más a szokás), és a hazai használatra szűkítésnél is fennáll a probléma, hogy a hivatalos statisztikai közlési rendszerek általában nem tartalmaznak ilyen bontásban adatokat (*Parellada & Krüger 2012*).

Európa kezdeményező szerepben

Tanulva a nemzetközi rangsorok körüli szakmai vitákból, Európában új megközelítésből kiinduló kezdeményezések születtek a felsőoktatási intézmények tevékenységének és teljesítményének mérésére, azzal az ambícióval, hogy azok előbb-utóbb globális érdeklődésre, követésre találnak. Alapelvük a sokféleség elfogadása, mi több, fontos értéként való kezelése.

Az európai egyetemek klasszifikálását megcélzó projekt 2004-ben indult, a Socrates program támogatásával a Twentei Egyetem felsőoktatási kutatóközpontja (Center for Higher Education Policy Studies – CHEPS) vezetésével. A mindig hierarchiában gondolkodó rangsorkészítéssel szemben a felsőoktatási intézmények fő típusait kívánták azonosítani, tényleges tevékenységük alapján, horizontális szemléletben (ranking helyett mapping) (*Hrubos 2009*).

A több szakaszban végzett előkészítő és a modellt tesztelő munka után 2010-re készült el a bevezetésre váró rendszer leírása, amely most már az U-Map nevet viseli. A modell szerint az európai felsőoktatási intézményekről hat dimenzióban, összesen 23 mutatóra történik adatgyűjtés. A dimenziók megválasztása jelzi, hogy a klaszszikus tevékenységi területek mellett nagy jelentőséget tulajdonítanak a nemzetköziesedésnek, valamint a harmadik missziónak, amelynek bizonyos elemeit megjelenítik: Oktatás és tanulás – A hallgatók összetétele – Kutatás – Tudástranszfer – Nemzetközi orientáció – Regionális elkötelezettség. Amennyiben kellő számú felsőoktatási intézmény kapcsolódik a rendszerbe, az adatbázis lehetővé teszi majd, hogy a felhasználók érdeklődésük alapján kiválasszák azok egyes csoportjait, és tájékozódjanak róluk. Grafikus ábrázolásban is megjeleníthetik és összehasonlíthatják az egyes intézményeket (*Vught et al 2010*). A legnagyobb kérdés, hogy milyen lesz a csatlakozási hajlandóság az intézmények részéről. Néhány ország már együttesen léptette be az intézményeit (Portugália, Észtország, Hollandia, Flandria-Belgium), a skandináv országok most készülnek erre, és a projekt lépé-

seket tett a Közép- és Kelet-Európa megnyerésére. Természetesen egyedi intézmények is csatlakozhatnak.

Az U-Map kihívására és tanulságaira is építve az Európai Bizottság Oktatási és Kulturális Főigazgatósága 2009-ben ambiciózus projektet indított el egy európai rangsorkészítési rendszer kidolgozására, amely többdimenziós megközelítésű, transzparens (felhasználóbarát) és globális relevanciával bír. A kétéves futamidejű projekt konzorcium vezetője a németországi Centre for Higher Education Development – CHE.²

A röviden U-Multirank-nek nevezett modell az U-Map-nél látottakhoz hasonló dimenziókkal dolgozik, de csak öttel (a hallgatók összetétele nem szerepel a dimenziók között), és mintegy 70 mutatót használ. Míg az U-Map a tevékenységeket térképezi fel, addig az U-Multirank a teljesítményeket, hiszen a cél végül is a rangsorolás. A korábbi nemzetközi rangsoroktól elsősorban az különbözteti meg az európai modellt, hogy míg az előbbieket lényegében negligálják a tanulást és a tanítást, a nem egyetemi szektort, továbbá csak néhány tudományterület (főleg a természettudományok) és a kutatóegyetemek szempontjait veszik figyelembe, addig az U-Multirank a tevékenységek és a teljesítmények széles körével foglalkozik, olyan rendszer, amely elvileg minden felsőoktatási intézmény számára releváns. Ez a rendszer többszintű, az intézmények egészére, bizonyos egységeire és képzési programokra is vonatkozatható, és elsősorban a szakterületek (tudományterületek) szerint homogén csoportok összehasonlítását, rangsorolását célozza meg. A rendszer – az U-Map-hez hasonlóan – az érintettek számára hozzáférhető, akik saját maguk állíthatnak össze rangsorokat a számukra fontos intézményi csoportokra, továbbá grafikus ábrákat is készíthetnek egyes intézmények teljesítményének összehasonlítása céljából.

A széles körű és többoldalú kipróbálás után olyan adatgyűjtési rendszer körvonalait fogalmazták meg, amely alapvetően magukra a felsőoktatási intézményekre alapoz, tőlük kéri be az információkat, tekintettel arra, hogy általában nem állnak rendelkezésre hivatalos statisztikák intézményi szinten az adott mutatókra. A részt vevő intézmények először az U-Map rendszer kérdőívét töltik ki, majd az ennek alapján kiválasztott, bizonyos szempontból (elsősorban szakterület, tudományterület szerint) azonos csoportba tartozók körében egy intézményi szintű, egy kari (tanszéki) szintű, továbbá egy, a konkrét képzési programra vonatkozó kérdőív kiküldésére kerül sor, amihez egy – a hallgatói elégedettséget vizsgáló – online survey csatlakozik.

A modell iránt jelentős érdeklődés mutatkozik Európán kívüli régiók részéről, azonban a jelenleg legfontosabb „játékosokat”, az Egyesült Államokat és Kínát még nem sikerült megnyerni az ügynek („túl európainak” vélik, tartanak az eredményektől...) (*Vught van & Ziegele 2011*).

2011 szeptemberében az Európai Bizottság úgy foglalt állást, hogy a modell gyakorlati bevezetését elő kell készíteni, és 2013-tól működnie kell (*Communication from the Commission 2011*).

² A konzorcium neve CHERPA Network, a részt vevő intézmények nevének rövidített változata alapján. Köztük van a CHEPS is.

Maradtak nyitott kérdések, amelyek nyilván szaporodni fognak a gyakorlati bevezetés során, amelyet most önkéntesen jelentkező felsőoktatási intézményekkel kezdenek meg. Nyilvánvaló, hogy a jelenleginél szervezettebb kapcsolatot kell kiépíteni az U-Map-pel (most még nem teljesen zökkenőmentes az illeszkedés). Törekedni kell a nemzeti rangsorokkal, más nemzetközi adatbázisokkal való együttműködésre, az adatbázisok összekapcsolására, hogy a rendszerben szereplő felsőoktatási intézményeket tehermentesíteni lehessen bizonyos adatok előzetes megadásával. A legnagyobb gondot a szakterületi (tudományterületi) bontás hiánya okozza, ami a legtöbb adatnál fennáll. A tudástranzfer és a regionális elkötelezettség dimenzió tekintetében lényegében még alig van használható mutató (hasonlóan az U-Map-nél tapasztalt helyzethez) (*Vught van & Ziegele 2012*).

Elsőként a kiválasztott és a megmérettetést vállaló kiváló kutatóegyetemek csoportjára készítik el az európai kezdeményezésű rangsort.

És ami nyeresre áll: a kutatási kiválóság és Ázsia

Többdimenziós szemlélet ide – harmadik misszió oda, végül is a szakmapolitikai és kormányzati figyelem elsősorban a kutatási kiválóságra, az intenzív és kiemelkedő kutatási tevékenységet felmutató egyetemekre irányul, mivel az erőforrások koncentrálásának elve és gyakorlata ide vezet. A kormányzatok ettől remélik a gazdasági versenyképesség erősítését. A tempót pedig már Ázsia diktálja. Kína, India, Szingapúr és Dél Korea gyorsan és programszerűen építi ki kutatóegyetemeit, a tudományos kutatást az egyetemekre koncentrálja (esetenként zárójelbe téve a felsőoktatási létszámexpansió ügyét). Az IREG-6 konferencia (2012. április 18–20.) már erről szólt (helyszín: Taipei). A feltörekvő – ezúttal elsősorban ázsiai – országok számoltak be eredményeikről, terveikről, rangsorkészítési kezdeményezéseikről, és tájékoztak a rangsorkészítés nemzetközi akkreditációjának lehetőségéről (*IREG-6 2012*).

Európa ehhez képest „kényelmesnek” bizonyul. Az U-Map program 2004-ben indult és 2010-re állt fel a rendszer. Az erre épülő U-Multirank 2011-ben kapott szabad utat, de kézzelfogható eredményekre csak 2013-tól lehet számítani, teljes kapacitással való működésére pedig még tovább kell várni. A kifejezetten a kutatási területet érintő – mondhatni az előbbiekkal párhuzamosan működő – program az Európai Bizottság Kutatási és Innovációs Főigazgatósága által kezdeményezett EUMIDA – European University Data Collection – arra kapott megrendelést, hogy kidolgozza az európai kutatóegyetemek regiszterének létrehozásáról szóló javaslatot, 2009–2010-es futamidővel (az U-Multirank számít erre a regiszterre a kutatási dimenzió jelenleg nehezen begyűjthető mutatóit illetően) (*EUMIDA 2012*). 2012 tavaszán még mindig nincs döntés az európai statisztikai adatgyűjtési rendszerről. Közben mi történik Ázsiában? Az United Nation University – UNU egyik intézete (International Institute for Software Technology – Macau) – 2011-ben elhatározta, hogy létrehozna egy globális adatbázist (Global Research Benchmarking System

– GRBS) a világ egyetemlein folytatott kutatásokról, ami segítheti az egyetemeket a tájékozódásban kutatási profiljuk, stratégiájuk kialakítása során (*Global Research 2012*). 2011–2012-ben több egyezményt írtak alá különböző Ázsiai országokkal a rendszer működtetésének anyagi támogatásáról. 2012 májusában a GRBS be fogja mutatni az összes európai egyetemre vonatkozó adatgyűjteményét.

Kérdés, hogy Európának, az európai egyetemeknek megéri-e beszállni ebbe az öngerjesztő folyamatba, vagy nem tehetnek mást. Egy egészen más vonatkozásban: az UNESCO már a 2009-es felsőoktatási világkonferenciáján figyelmeztetett arra a veszélyre, amely az akadémiai-kutatási tevékenység és teljesítmény koncentrálásával jár. Bár ebben a szektorban mindig is jelen volt a centrum–periféria megosztottság, de az utóbbi időben még inkább elmélyültek az egyenlőtlenségek az országok és régiók között. A fejlődő országokban kiéleződik a dilemma, hogy mit fejlesszenek inkább, a közoktatást, a felsőoktatást általában, vagy néhány kiemelkedő kutatóegyetemet (*Altbach et al 2009*). Az UNESCO jelentés arról nem szól, hogy ez a probléma a feltörekvő országokat is érinti, amelyek ugyan most nem látszanak hezitálni ez ügyben, de döntésük hosszabb távon súlyos társadalmi feszültségekhez, konfliktusokhoz vezethet.

HRUBOS ILDIKÓ

IRODALOM

- ALTBACH B., PH., REISBERG, L. & RUMBLEY E., L. (2009) *Trends in Global Higher Education: Tracking an Academic Revolution*. A Report Prepared for the UNESCO 2009 World Conference on Higher Education. Executive Summary. <http://unesdoc.unesco.org/images/0018/001831/183168e.pdf> [Letöltve: 2012.04.]
- BATY, PH. (2012) *The World University Rankings*. Paper presented at to the 4th Annual International Symposium on University Rankings and Quality Assurance 2012 Brussels, 12 April. Organised by the Public Policy Exchange.
- BERLIN PRINCIPLES ON RANKING OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS 2006. http://www.ireg-observatory.org/index.php?option=com_content&task=view&id=41&Itemid=48 [Letöltve: 2012.04.]
- CLARK, B. R. (1998) *Creating Entrepreneurial Universities. Organisational Pathways of Transformation*. IAU Press Pergamon.
- COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions (2011) Supporting growth and jobs – an agenda for the modernisation of Europe’s higher education. Brussels, 20.9.2011. http://ec.europa.eu/education/higher-education/doc/com0911_en.pdf [Letöltve: 2012.04.]
- EUMIDA EUROPEAN UNIVERSITY DATA COLLECTION (2012) Towards a European University Register <http://thedatahub.org/dataset/eumida> [Letöltve: 2012.04.]
- EUROPEAN INDICATORS AND RANKING METHODOLOGY FOR UNIVERSITY THIRD MISSION (2011) <http://e3mproject.eu> [Letöltve: 2012.04.]
- FINAL REPORT OF DELPHI STUDY (2011) E3M Project – European Indicators and Ranking Methodology for University Third Mission. <http://www.e3mproject.eu/docs/Delphi-study-E3M-project.pdf> [Letöltve: 2012.04.]
- FISIBILITY STUDY FOR CREATING A EUROPEAN UNIVERSITY DATA COLLECTION (2009) Final Study Report. European Commission, Research Directorate Generale. Directorate C – European Research Area. Universities and Research. <http://ec.europa.eu/research/era/docs/en/eumida-final-report.pdf> [Letöltve: 2012.04.]
- GLOBAL RESEARCH BENCHMARKING (2012) Supporting Quality and Fostering Diversity of University Research Globally. <http://www.researchbenchmarking.org/web/guest/overview> [Letöltve: 2012.04.]

- HRUBOS ILDIKÓ (ed) (2004) *A gazdálkodó egyetem*. Felsőoktatási Kutatóintézet–Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest.
- HRUBOS ILDIKÓ (2009) A sokféleség értelmezése és mérése. *Educatio*, No. 1. pp. 18–31.
- HRUBOS ILDIKÓ (2010) Régi-új megközelítések a felsőoktatási intézmények sokféleségének és teljesítményének értelmezésében. *Felsőoktatási Műhely*, No. 4. pp. 15–24.
- HRUBOS ILDIKÓ (2011) A Bologna Píramis. *Educatio*, No. 4.
- IREG-INTERNATIONAL OBSERVATORY ON ACADEMIC RANKING AND EXCELLENCE 2012. www.ireg-observatory.org [Letöltve: 2012.04.]
- IREG INVENTORY ON NATIONAL RANKINGS 2012. http://www.ireg-observatory.org/index.php?option=com_content&task=view&id=197&Itemid=171. [Letöltve: 2012.04.]
- IREG-6 CONFERENCE: ACADEMIC RANKINGS AND ADVANCEMENT OF HIGHER EDUCATION. Lessons from Asia and other Regions. 18–20 April 2012, Taipei. http://www.ireg-observatory.org/index.php?option=com_content&task=view&id=160&Itemid=145 [Letöltve: 2012.04.]
- IREG RANKING AUDIT MANUAL 2011 http://www.ireg-observatory.org/pdf/ranking_audit.pdf [Letöltve: 2012.04.]
- IREG RANKING AUDIT 2012. http://www.ireg-observatory.org/index.php?option=com_content&task=view&id=187&Itemid=162. [Letöltve: 2012.04.]
- PADFIELD, CH. (2012) Fostering and measuring 'Third Mission' in Higher Education. Paper presented at the International Conference: Universities' Third Mission: Indicators and Good Practices. 2nd–3rd February, Dublin.
- PARRELLADA, M. & KRÜGER, K. (2012) Implementing a Fields-Based Ranking System in Europe? The example: A Spanish University Ranking. Paper presented at the 4th Annual International Symposium on University Rankings and Quality Assurance 2012 Brussels, 12 April. Organised by the Public Policy Exchange.
- PERSPEKTYWY EDUCATION FUNDATION (2012). <http://www.perspektywy.org> [Letöltve: 2012.04.]
- RAUHVARGERS, A. (2011) Global university rankings and their impact. *EUA Studies*. Report on Rankings 2011. http://www.eua.be/pubs/Global_University_Rankings_and_Their_Impact.pdf [Letöltve: 2012.04.]
- SADLAK, J. & LIU, N.C. (2007) The World-Class University and Ranking: Aiming Beyond Status. UNESCO-CEPES, Shanghai Jiao Tong University, Cluj University Press.
- SADLAK, J. (2011) IREG Ranking Audit. Purpose, Criteria and Procedure. Paper presented at the UNESCO Global Forum on Rankings and Accountability in Higher Education: Uses and Misuses, Paris, 16–17 May 2011. http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/ED/pdf/RANKINGS/Sadlak_IREG.pdf. [Letöltve: 2012.04.]
- SADLAK, J. (2012) Educational rankings and measuring methodologies. Paper presented at the International Conference: Universities' Third Mission: Indicators and Good Practices. 2nd–3rd February, Dublin.
- SIWINSKI W. (2012) Role of National Rankings in Facilitating Student's Participation and Access to Services and Information. Paper presented at the 4th Annual International Symposium on University Rankings and Quality Assurance 2012 Brussels, 12 April. Organised by the Public Policy Exchange
- THE 4TH ANNUAL INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON UNIVERSITY RANKINGS AND QUALITY ASSURANCE 2012 Brussels, 12 April. Organised by the Public Policy Exchange. <http://publicpolicyexchange.co.uk/events/CD12-PPE2.php> [Letöltve: 2012.04.]
- UNESCO Global Forum on Rankings and Accountability in Higher Education: Uses and Misuses, Paris, 16–17 May 2011. <http://www.unesco.org/new/en/education/themes/strengthening-education-systems/higher-education/quality-assurance/rankings-forum/> [Letöltve: 2012.04.]
- UNIVERSITIES' THIRD MISSION: Indicators and Good Practices 2nd–3rd February, 2012. International Conference. <http://www.e3mproject.eu/final-conference.html> [Letöltve: 2012.04.]
- VUGHT VAN, F. & ZIEGELE, F. (eds) (2011) *U-Multirank. Design and Testing the Feasibility of a Multidimensional Global University Ranking. Final Report*. CHERPA-Network. http://ec.europa.eu/education/higher-education/doc/multirank_en.pdf [Letöltve: 2012.04.]
- VUGHT VAN, F. & ZIEGELE, F. (eds) (2012) Multi-dimensional Ranking. The Design and Development of U-Multirank. Series: *Higher Education Dynamics*, vol. 37. Springer, Dordrecht.
- VUGHT VAN, F., KAISER, F., FILE, J. M., GOETHGENS, C., PETER, R. & WESTHEIDEN, D. F. (2010) *The European Classification of Higher Education Institutions*. http://www.u-map.org/U-MAP_report.pdf. [Letöltve: 2012.04.]